

Bura Vətəndir

Məşhur rus tənqidçisi Belinskinin bir sözü yadıma düşür: “Yaranan əsərlər də doğulan körpələr kimidir. Körpələr ana bətnində yaranır, sonra dünyaya göz açır, ayaq tutub yeriyir, böyüyür. Əsərlər isə hər bir müəllifin təxəyyülündə, təfəkküründə, ürəyinin dərinliyində döənə-dönə təkrar olunur, sonra isə satışlanır, vərəqlənir, cildlənir”.

Həyatda nadir doğulan altıaylıqları nəzərə almasaq, hamı ana bətnində doqquz ay qalır. Bu yazının qəlbimdə, beynimdə nə vaxt yarandığını, kök saldığını xatırlaya bilmirəm. Ancaq onu bilirəm ki, uşaq idim. Qayğılardan uzaq, dəcəl bir uşaq... Bir də kəndimiz... Və mənə onda elə gəlirdi ki, kəndimizdən başqa dünyada heç bir yer - kənd yoxdur. Hər tərəfdən dairəvi şəkildə yerlə birləşən göyün qübbəsi (tağı) elə bil onun üstünü qapayırdı. Gecələr isə kəndimizin göy qübbəsini dəlmə-deşik edən ulduzlar onu nənəmin aş süzdüyü qorapalana (aşsüzənə) oxşadırdı. Bir də onda mənə elə gəlirdi ki, göyde yanan günəş, ay, ulduz - hər şey ancaq bizim kəndindir və bizim üçün yaranıbdir.

Haradansa bir gün ağılıma gəldi ki, kəndimizin qurtaracağına gedib yerlə göyün birləşdiyi yeri görməliyəm. Hətta qərara da aldım ki, ora diqqətlə baxacağam, dabanımı qaldırıb göyün etəyinə əlimi də vuracağam. Qaçdım ora tez çatım deyə. Ancaq nədənsə o yer də məndən qaçırdı. O qədər qaçdım ki, lap əldən düşdüm. Bir də kənd evlərindən nə qədər aralandığımı bilmək üçün dönüb geri baxdım. Lakin heç bir şey görünmürdü. Hətta kəndimizin hər tərəfindən açıq-aydın görünən, sanki səmanı çiyinlərində saxlayan, Sabir müəllimin babası Fətulla kişinin haçasına əkdiyi nəhəng qovaq da gözə dəymirdi. O qovaq ki, Şorsulu adlı kəndimizi məşhur etmişdi. Axıb gedən çayın sahilindəki bu qovağın yuxarı gövdəsində taxtadan restoran da tikmişdilər. Bakı-Astara şose yolu ilə gedən maşınlar xüsusilə yay aylarında burada dayanar, adamlar sudan, çaydan içib, çörək yeyib sonra yollarına davam edərdilər. Kənd uşaqları kiçik taxta yeşiklərdə iris (südlü karamel), üzüm, qaynadılmış qarğıdalı satıb özlərinə dərs ləvazimatı, əyin-baş üçün pul qazanardılar. Orta məktəbin 7-ci sinfinde oxuyarkən ilk qələm təcrübəsi kimi “Qovaq” adlı şeirimi də bu təəssüratdan yazmışdım. İki misrası indi də yadımdadır:

Qovaq doğma kəndimizdə babalardan yadigardır, Görkəmilə gözümüzdə keçmişləri xatırladır.

Fikrimdə isə başqa bir dünya, başqa bir kənd vardı. Torpağı, səması, günəşi eynilə bizimki kimi. Geri qayıtdım və anladım ki, dünya ancaq bizim kənddən ibarət deyilmiş. Torpaq, səma, günəş, ay, ulduzlar yalnız bizim deyil, onlar bütün kainatındır. Onlar bütün dünyaya göz açanlarındır. Amma bunlar hamıya eyni gözle baxır, heç kəs üçün səxavətlərini əsirgəmirlər. Hər-dən ağılıma belə bir fikir gəlir ki, yaxşı ki, günəşli və havanı insanlar özəlləşdirə bilməyiblər.

Nənəm kəndimiz, onun keçmiş insanları haqqında maraqlı söhbətlər edərdi. Başımı dizinin üstünə qoyub dinlədikcə haçan yuxuya getdiyimdən xəbərim olmazdı. Mühəribə vaxtı Əbilqasımın, Yalamadodaq Hüseynin NKVD-yə donos verdiklərindən, camaatin başına olmazın oyunlar açdıqlarından, kənarədan da Pişan adlı quldurun dəstəsinin kəndi çalıb-çapmasından danışırdı. Sonralar bu haqda “Nənəmin xatirələri” adlı bir şeir nümunəsi də yarandı:

...Əlində tatarı, belində nağan Pişan kəndə girdi, haray qopardı... El-oba batardı tapdağı altında, Atını belədən-belə çapardı.

Gəlib talardı o, nəyimiz vardı, Həddimiz olmazdı bir söz deməyə. Arpanı-buğdanı ata çatardı, Biz möhtac qalardıq tərə yeməyə...

Bizim Mirzəmi (Mirzə əmi) dediyimiz oğlu Əbil müəllimin mühəribəyə gedib hələ də qayıtmaması, daha doğrusu, dava qurtarandan sonra bütün əsirlikdə olanlar kimi, Stalinin əmri ilə onun da dustaq edilməsi nənəmi üzürdü. Gecə-gündüz ağlamaqdan gözləri tutulmuşdu.

Atam mühəribədən sonra ata ocağının qonşuluğunda özü üçün ev tikmişdi. Mən və qardaşlarım nənəmin Sarıqız adlı inəyini həyətdə getirmək üçün axşamçağılar naxır qabağına gedirdik. Sarı rəngli bu inəyin qəribə yerışı vardı. Yeridikcə dirmaqları yavaşca qaçqıldayırdı. Bu, Sarıqızı nəzərimizdə daha cazibədar edirdi. Gözü görməsə də, inəyi nənəm özü sağır, qatıq çalardı. Sağınımız olmadığı üçün atama, demək olar ki, hər gün qatıq verərdi. Bir gün qardaşlarımdan hansısa gedib nənəmə deyir ki, atam qatıq istəyir. Nənəm bir az əvvəl digər qardaşımla qatığı göndərdiyini söyləyir. Bu əhvalatdan sonra nənəm atama qatıq üçün uşaq göndərəndə dəsmalını ona verməsini tapşırır. Həmin gündən başlayaraq nənəm atamın dəsmalını alıb iylədikdən sonra qatığı bizə verərdi.

Kəndimizdən ayaq tutub neçə-neçə kəndlər, şəhərlər gezib-dolaşdım. Hərəsinin də öz insanları, öz təbiəti, öz gözəlliyi. Şəhərlər daha cazibədar, daha füsunkardır. Onların göydələn deyilən çoxmərtəbəli binalarına baxanda adamın papağı düşür. Yarasıqlı küçələri ilə şütüyən cürbəcür ma-

şınlar, insan axını başqa bir aləmdir. Şəhərlərin gözəl bağları, parkları, xiyabanları, restoranları, daha nə bilim nələr, nələr - ri var.

Elektrik dirəklərinin körpə uşaq kimi yıxıla-dura ayaq tutub kəndimizə gəlməsi bu gün də olduğu kimi yadımdadır. Bu gəlişlə adamların dünyağorüşü, həyat tərzı dəyişdi. Hər evdə elektrik lampası şölələndi. Kəndimizdə ilk televizoru sürücü işləyən qonşumuz Fəxrəddin alıb gətirdi. Həmin gün, demək olar ki, hamı onun evinə yığışmışdı. Anten dirəyi qaldırıldı. Handan-hana ağ-qara ekranda şəkillər göründü. Hamı uşaq kimi sevinirdi. İşığın gəlişi ilə kəndimizdə hər şey dəyişdi. Bizim kənd digərlərinə nisbətən inkişaf etmiş hesab edilirli. Savadlı adamları da müqayisədə çox idi. Bu, əsasən, kəndimizin Bakı-Astara magistral şose yolunun lap yaxınlığında yerləşməsi ilə bağlı idi. Ümumiyyətlə, yol kənarındakı yaşıyış məntəqələri tarixən inkişaf etmiş olublar. Bu, mədəniyyətdə də belə idi. Kəndimizdəki M.F.Axundov adına kolxozun sədri Aslan Qəhrəmanov ətraf kəndlərin təsərrüfat rəhbərləri ilə müqayisədə mü-tərəqqi fikirli adam sayılırdı. Kolxoz idarə heyəti ilə birlikdə gözəl bir klub tikdirmişdi. Hörmətli adam olduğundan mədəniyyət evinin açılışına rayondan, Bakıdan çoxlu sayda qonaq gəlmişdi. Kənd adamları Zeynəb Xanlarovanı ilk dəfə burada görüb, mahnılarına canlı-canlı qulaq asıblar. A.Qəhrəmanov kluba nərd, domino, dama, bilyard da aldırıb qoydurmuşdu. Kiçik həcmdə olan bilyardın şarları dəmirdən idi.

Məktəbdən gələndən sonra mən və yoldaşlarım axşamüstü kluba gedib stolüstü

lilərin bir-birini oğrun-oğrun gözaltı süzməsi gözlərim önündən gəlib keçib.

Son mənzilə yola salınan bir tabut görmüşəmsə, kənddə birisi rəhmətə gedəndə hamının bir nəfər kimi hüsr sahibinin dərdinə şərik olmaq üçün yas yerinə yollanmasını xatırlamışam.

Yerlər görmüşəm - zümrüd meşəli, şəlalə saçlı, dağlı-dərəli. Sənin Akkuşa çayı boyunca düzlənen salxım söyüdlərini, üzümlü, encirli bağlarını xatırlamışam. Düzlərdən keçmişəm - ucsuz-bucaqsız zəmiləri göz işlədikcə dəniz kimi dalğalanan düzlərdən. Sənin çöllərini, düzlərini görmək istəmişəm. O çöllərini ki, bağı duz əlindən doğram-doğram olub. Deyirəm, bölünmüş bu torpağı ağ və qara boyasalar, dünyanın şahmat yarışını, bəlkə də, bizim çöllərdə keçirmək olar. Bu çölləri - Babaşəkəni, Qobu ayağını, Qarayanığı, Cavad və Hacı Hüseyn çalalarını və digər yerlərini qarış-qarış gezmişəm. Payız-qış aylarında Mahmudçala gölündə ördəyini, qazını ovlamışam. Yazda yemliyini, quşəppəyini, sonra böyürtkənini yığmışam. Bu çöllərdə yay aylarında, məktəbdən tətillə buraxılarkən kolxozda işləmişəm, xırman döymüşəm, mala çəkmişəm, pambıq yığmışam. On bir uşaq doğub böyütmüş Qəhrəman ana haqqında “Sura xala” şeirim-də demişəm:

Kündələri xırda-xırda yayaydın, Uşaqları süfrə üstə sayardın. Az olanda südə su da qatardın: “Balalarım heç küsməsin”, - deyərdin. Ən axırda öz payını yeyərdin.

MƏNİM DOĞMA KƏNDİM

Valehinlə bir xırmanı döymüşük, Altdan çıxan arpasını bölmüşük. Az-çox üstdə bir-birini söymüşük. Heç bilmirəm hara gətdi o günlər, Keçən günə gün çatmamış doğrudan.

Valeh dediyim bu şəxs indiki Bakı Dövlət Universitetinin Mexanika-riyaziyyat fakültəsini bitirib, təhsilini davam etdirmək üçün SSRİ zamanında Moskvaya gət-di, elmlər doktoru, professor, Rusiyanın görkəmli alimlərindən biri oldu.

Yuxarıda adlarını çəkdiyim çöllərimizi, düzlərimizi suvaran Səpmə arxı illər keçdikcə sökülüb-dağıldı. Adamlar onun yerində yurd salıb ev tikdilər. Arxın belə bir vəziyyətə düşməsi yeniyetməlik dövründə mənə pis təsir edirdi. Düzdü, onun əvəzinə digər yerdən daha müasir kanal çəkmişdilər. Nədənsə mən o vaxtlar bunu və-fəsisliq kimi qəbul edirdim. Hətta o zaman-lar belə bir şeir də yazmışdım:

Keçmişimdən bugünümə heykəlsənmi, Keçmişimə baxmaq üçün gözlüksənmi, Səpmə arxı? Pambığımız, taxılımız yanan zaman Ovucunla suvarmısan düzləri sən. Arvad-uşaq tənəsindən Qoymamısan qızarmağa üzləri sən, Səpmə arxı. İllər keçib başın üstdən yellər kimi, Yuyub səni aparıblar seller kimi, Səpmə arxı. Bala Kürdən Qarayanıq düzünacən Adda-budda izin qalıb. Odun söñüb, külün qalıb, Səpmə arxı. Gördüm səni, keçmişlərin düşdü yada, Vaxt olub ki, kəndimizə Çörək olub, su olmusan. İndi sən də babam kimi, atam kimi Artıq yoxsan, Səpmə arxı.

Çaylar görmüşəm - sənin Ana Kürdən ayrılıb gələn, Salyanın və Neftçalanın cənub hissəsində yerləşən kəndlərinin bağ-bağatlarını, əkinlərini suvaran Akkuşa çayın yadıma düşüb. Bu çay kəndimizi elə ikiye bölüb ki, yuxarıdan baxan olsa, onu açılmış kitaba bənzədər. Bu kitabın səhi-fələri isə biz muğanlıların Kürün boz-bula-nıq suyunu daş süzgecdə damcı-damcı süzüb içdiyimiz kimi, babaların, nənələrin yaddaşından süzülə-süzülə bugünüməzə gəlib çıxan acılı-şirnin xatirələridir.

“Dünyada ideal bir quruluş, cəmiyyət yoxdur”, “nəqsansız yalnız uca Tanrıdır” fi-kirləri cəmiyyət yaranandan, insan övladı-nın ağıli kəsdiyi vaxtdan öz təsdiqini tap-mışdır. Bugünün özündə inkişaf etmiş, de-mokratiyanın beşiyi hesab olunan ökə-lərdə haqsızlıqların, xüsusən ikili standartla-rın, etnik və dini dözümsüzlüyün baş alıb getdiyini yaxşı görürük. Və yaddaşım mə-

ni geriyə - ömrümün müəyyən hissəsi-nin keçdiyi sovet dövrünə aparır.

O, acısı-şirini ilə tariximizin, ömrümüzün bir hissəsidir. Sovet hakimiyyəti süquta uğ-rayandan sonra bu quruluşun adına olma-zın nöqsanlar, hətta təhqirlər yağdırdılar. Yara-dılanlar, tikilib-qurulanlar yaddan çıxdı. Düz-dür, sosializm cəmiyyətinin, sovet sistemi-nin səhvləri, çatışmazlıqları olub, lakin yaxşı cəhətləri, müsbət xüsusiyyətləri də az deyil-di. Gəlin etiraf edək ki, onda adamlar indi ol-duğu qədər pula, mala, sərvətə həris deyil-dilər, mənəviyyat, insanlıq bu qədər aşın-maya məruz qalmamışdı, adamların gözü-könlü tox idi. Elə buna görə çoxları indi o günləri xiffət hissi ilə anır.

Kolxozçular həmkarlar ittifaqının xətti ilə payız-qış aylarında sosialist ölkələri sa-yılan Polşa, Çexoslovakiya, Almaniya De-mokratik Respublikası, Bolqarıstana, eləcə də keçmiş SSRİ-nin müxtəlif yerlərinə, şə-hərlərinə səyahətə, sanatoriya və istirahət gedərdilər. Kəndimizdəki M.F.Axundov adına kolxozda arabaçı işləyən Xanlar kişi-nin mənimlə həmyaşıd oğlu Nurməmməd-in burnundakı şiş bütün üz nahiyyəsini bü-rümüş, nəfəsini tutmuş, gözələrin üstünü örtmüşdü. Onu kolxozun maliyyə dəstəyi ilə bir neçə il dalbadal Moskvadakı onkolo-gi xəstəxanaların birinə aparıb müalicə et-dirdilər. Nurməmməd Feyzullayev sağaldı və bu gün də sağlam yaşayır.

Amma hər şeyi düz demək lazımdır. O vaxtlar zəhmət adamı halal qazancı ilə is-tədiyi kimi ev tikdirə bilmirdi. Necə deyər-lər, halal adamlar dələduzların güdazına gedirdi. Kəndimizdə Ərəstun Məlikov adlı bir həkim vardı. Arvadı Çimnaz xanım da həkim idi. Tibb Universitetində təhsil alar-kən bir-birini sevib-seçmişdilər. Ali məktə-bi bitirəndən sonra ailə qurmuşdular və hər ikisi Şorsuluya təyinat almışdı. Onlar özlərinə şərait yaratmaq üçün torpaq götü-rüb ev tikməyə başladılar. Gəl ki, maşın hər dəfə həyətlərinə daş gətirəndə SəDM əməkdaşları qonurdular üstünə. Yazıqlar axırda bezib saldıqları yurdu yarımcıq sa-taraq köçüb getdilər. Raykomun bürosun-da 11 mişar daşından hündür ev tikən adamların partiya cəzası aldığını və işdən çıxarıldığını az görməmişik. Guya hündür, damı paslanmayan dəmirdən olan evlər cəmiyyətdə təbəqələşmə, ayrı-seçkilik ya-radır.

İndi isə belə qadağalar yoxdur. Bu gün kəndimizdə yeni, müasir yaşayış evləri ti-killir, bir neçə şadlıq evi, apteklər, içində nə desən tapılan kommersiya dükanları fəali-yət göstərir. Kəndimizdən neçə-neçə ada-mın Bakıda da evi var. Burada yenə ya-dıma bir hadisə düşür. Orta məktəbin səkki-zinci sinfində oxuyurdum. Novruz bayramı-na 3-4 gün qalmışdı. Kənd mağazası da evimizin təqribən 20-30 metrliyində yerləşirdi. Xəbər yayıldı ki, bayram münasibəti-lə mağazaya İran xurması gəlib. 15 kilo-qram xurma çox az adama çatdı və mən ilk dəfə onda xurma gördüm. İndi isə kənd dü-kanlarında istər ərzaq, istər sənaye malı ol-sun, - hər şey tapmaq mümkündür. Kənd adamlarının çoxunun qəzasında müxtəlif markalı minik maşınlarının olmasını hələ demirəm. Bu gün kəndli pay torpağında is-tədiyini əkir, məhsullarını istədiyi bazarda satır. Təxminən 10 il bundan əvvəl torpağı-nı satmaq və ya icarəyə vermək istəyən mülkiyyətçilər artıq bu fikirlərindən vaz keçmişlər. Pay torpaqlarını özləri əkib-be-cərir və yaxşı da qazanc əldə edirlər. Bakı-ya, Sumqayıta üz tutan adamlar indi öz kəndinə qayıdır. Bax beləcə müstəqilliyimi-zin ilk illərində yaranan çətinliklər hər yer-də olduğu kimi, Şorsulu kəndində də ara-dan qaldırılır. İnsanların həyat şəraiti dur-madan yaxşılaşır.

Bir haşiyyə çıxacağam. İlk dəfə “İj-58” markalı motosiklet və “Jiquli” minik maşın-nının çıxmasını olduğu kimi xatırlayıram. Kənd adamları “palturka”dan düşüb “Jiqu-li”yə oturmuşdular. Başqa bir məsələ: bu gün avtomobil yollarımız dünya standartla-rı səviyyəsində yenidən qurulur. Bu yollar “sovet yolları” ilə müqayisə olunası deyil. Bunları deməkdə məqsədim odur ki, ölkə-miz, şəhərlərimiz, qəsəbə və kəndlərimiz bu gün daha sürətlə inkişaf edir, daha abad olur. Ən başlıcası isə, biz müstəqil öl-kənin vətəndaşlarıyıq. Fəxr etməliyik ki, bir sıra çətinliklərə baxmayaraq, müstəqilliyi-mizin bərpasının şahidi olmuşuq. Azərbay-canın hər bir guşəsi kimi, mənim kəndimin də xoş, firavan günləri, çağları başlayıb.

Bəlkə də buna görə ömrümün çoxunu yaşadığım bu çağımızda döğmə kənd məni özünə daha çox çəkir. Bayramlarda, əla-mətdar günlərdə kənd qəbiristanlığına ge-dib əzizlərimə baş çəkməyi özümə mənəvi borc bilirəm. Hər dəfə gedəndə də ata-ba-bamın, qohum-qardaşımın qəbirləri ətrafı-na göz gəzdirib özüm üçün yer seçirəm:

Harda olmuşamsa, səni anmışam, Özümə ən yaxın sirdaş sanmışam. Əgər yanmışamsa, sənə yanmışam. Səndən başlamışdır çığırım, yolum, Mənim doğma kəndim, mənim Şorsulum!

Sən yuva, mən isə köçəri bir quş, Yuvadən başlayır ilk dəfə uçuş. De, qoca dünyanı kim tutub durmuş?! Sən mənim qanadım, sən mənim qolum, Mənim doğma kəndim, mənim Şorsulum!

Sənsən ana yurdum, elim, obam da. Qoynunda uyuyur atam, babam da. Məni də qucarsan bir gün - son anda. Dünənim, bugünüm, sabahım, ulum, Mənim doğma kəndim, doğma Şorsulum!

Seyran CAVADOV, “Azərbaycan”